

VASY GÉZA
**Az Írószövetség
 elmúlt három éve**

Az 1945 nyarán alakult, idén 65 esztendőes Magyar Írószövetség története több, egymástól lényegesen eltérő időszakra bontható. 1990-ben kezdődött az, ami a tágabb jelenkornak nevezhető. A többpártrendszernek köszönhetően ekkor szűnt meg a közvetlen, egypárti-állami irányítás és felügyelet. Mivel 1990 akkor az 1956-os forradalom beteljesítőjének mutatkozott, s e forradalomban jelentős volt a szerepe az íróknak és az Írószövetségnek, ebben az időszakban különös és megtisztelő figyelem irányult a magyar írói társadalomra. Az 1989 decemberében tartott közgyűlésünkön maga az akkori miniszterelnök, Németh Miklós jelentette ki azt, visszautalva Sánta Ferenc három évvel korábbi felszólalására, hogy „Nem mondhat le (...) sem a nemzet, sem egyetlen kormány arról az iránymutatásról, tapasztalatról és igazmondásról, amelyet 700 év óta, de szorosabban is legalább 200 éve, a felvilágosodástól jogfolytonos haladó, demokratikus magyar irodalom és művészet sugallhat neki.”

Sajnos, nem így történt. Míg kétszáz éven át a legjelentetesebb politikai irányzatok, kormányok számára is jelentősnek mutatkozott a mindenkor magyar irodalom, ez a hagyomány néhány év alatt felszámolódott. 1990-ben a humán értelmiségnek még jutott szerepe a politikai vezetésben is, később ez már kivételessé vált. A nagyobb demokratikus hagyományú nyugat-európai országokban már sokkal korábban csökkent az irodalom társadalmi szerepe, s ezt a tendenciát a huszadik század kommunikáció-technikai forradalmi radikálisan felerősítették. Ami ott hosszabb folyamat volt, az nálunk robbanásszerűen következett be, lényegében két évtized alatt: a nyolcvanas és a kilencvenes években.

A káros gyorsítást három vonulat összefonódása sietette. A politikai-ideológiai, a művészeti-szakmai és a gazdasági. Az első azt állította, hogy végre itt van a szabadság világa, a politikusok teszik majd a dolgukat, az íróknak nem kell beavatkozniuk, s a politika sem kíván beleszólni az irodalom ügyeibe, azok a szakma, a civil világ kérdesei.

Művészeti-szakmai szempontból a posztmodernnek nálunk a nyolcvanas években kibontakozó törekvései váltottak ki ellentmondásos hatást. Ezek igyekeztek tagadni azt a hagyományt, amely az irodalmat valamiképpen a közösség kifejezőjének is tartotta, elutasították a valóságtükrözés fogalmát, az etikum és az esztétikum

összefonódását, az írásművet pedig szövegnek, nyelvjátéknak tekintették, átértelmezve a nyelv fogalmát és használatát. Mindez önmagában is csökkentette az irodalom társadalmi jelentőségét, s ezt fokozta a posztmodern művek nehezebb olvasói megközelíthetősége.

Gazdasági szempontból az a lényeges, hogy az állam fokozatosan kivonult az irodalmi élet támogatásából. Civil ügynek tekintette az írószervezetek létét, s pusztán a piaci viszonyok által mozgatottnak szerette volna látni a folyóiratok és a könyvek kiadását. Míg számos művészeti ágban elismerték az állami-alapítványi támogatás nélkülözhetetlenségét, az irodalmi intézmények, a könyv- és folyóirat-szerkesztőségek, az írószervezetek esetében ezt következetesen kétségbe vonták.

A politika előszeretettel hivatkozik arra, hogy a piaczgazdaságban a művészeteket, más civil kezdeményezéseket támogasson a magántőke. Mecénások azonban nem támadnak máról holnapra, különösen egy olyan korban, amelyben a művészet, tágabban az általános műveltséget gazdagító tudás nem számít kitüntetett értéknek. Ilyen közegben az adórendszer sem méltányolja kellőképpen a mégis megszülető segítő szándékot. Meggyőződésem, hogy az irodalom ugyanúgy megérdemelné a kiemelt támogatást, mint újabban egyes sportágak. A jelenlegi sanyarú helyzetben különös köszönettel tartozik a Magyar Írószövetség Nagy Elek úrnak, aki évek óta önzetlenül támogat bennünket, nemcsak egy vendéglakás ingyenes használatba adásával, hanem jelentős mértékű kamatmentes kölcsönökkel is.

Az utóbbi húsz évben a kortárs magyar irodalmat túlélőcsomag nélkül hagyták magára a globalizmus dzsungelében. Bocsánat, ez így nem egészen pontos, ugyanis néhányan, politikai-ideológiai alapon kiválasztottak, nemcsak teli hátizsákot kaptak, hanem repülőjegyeket is Berlinbe és a világ más városaiba. Vagyis a politika azt állította, hogy nem szól bele az irodalom dolgaiba, miközben folyamatosan ezt tette. Olyan alapítványokat működtetett, olyan kuratóriumokat hozott létre, amelyek kifejezetten ideológiai-irányzati belső rokonszenvek alapján döntöttek.

A közelmúltban például lemondott a Kossuth-díj irodalmi albizottságának hat tagja. Maradt két tag. A márciusban visszalépett Pomogáts Bélától eltekintve ez a nyolc fő nem volt tagja a Magyar Írószövetségnek. A korábbi bizottságokat is figyelembe véve, az elmúlt nyolc esztendőben összesen 26 író kapott Kossuth-díjat. Közülük 5, azaz öt fő volt tagja szövetségünknek. Javaslatunkat 2004 óta figyelemre méltó következetességgel utasították el. Nem kaphatott Kossuth-díjat például Fekete Gyula, akit minden évben felterjesztet-

tünk, s akit már negyven éve számításba lehetett volna venni. Hiába javasoltuk ismételten Kalász Márton, Király László, Tornai Józsefet, Vasadi Pétert. Hasonlóan járt Szörényi László, Tamás Attila is, akiket Széchenyi-díjra terjesztettünk fel. Szégyenletes a helyzet a Babérkoszorú-díjnál, amelyet nyolc év alatt 17 író kapott meg. Közülük 4 tagja szövetségünknek, mindegyiküknek gratuláltunk, ám elgondolkoztató, hogy nyolc év alatt a Választmány által megszavazott jelöltjeink közül egyetlen egy, Kiss Anna kapta meg ezt az elismerést.

A fővárost húsz éven keresztül vezető, állítólag liberális polgármester búcsúzkodva arra kérte utódját, hogy őrizze meg a főváros kulturális sokszínűségét. Micsodát? S vajon miféle volt az országos helyzet? Érdemes lenne egy történésznek áttekintenie, hogy miként is nézett ki ez az állítólagos sokszínűség a Magyar Írószövetség és tagsága szempontjából. Kik kaptak támogatást, ösztöndíjat, elismerést? Kik szervezték 2004-ben a tömeges kilépéseket az Írószövetségből, kik vezényelték a hazai és nemzetközi sajtókampányt? Emlékezzünk rá, hogy antiszemiták, fasiszták, rasszisták, antidemokraták lettünk, s ennek következményeként a hangos sajtó arra törekedett, hogy az író nevezetét is megvonja tőlünk. Magát az Írószövetséget erkölcsi és esztétikai hullának tekintették, s így is bántak vele. Előző, 2007 őszi közgyűlésünk sajtóviszhangjában is sok volt az elítélés, a Népszabadság publicistája például tehetségek nélküli tömegnek látta bennünket, majd nagyapját idézte, aki szerint a moszléban előbb-utóbb felszínre kerül a kenyérhaj. A moszlékat a disznók kenyeresztül fölhabálják, mi pedig életben maradtunk. De arról is ábrándozott egy idei Széchenyi-díjas filosz, hogy ő megvárja, míg szétrohad az Írószövetség, s talicskával hordják el a trágyadombra. Megkérdem, most a szélesebb nyilvánosság előtt: 2004 óta akadt-e valaki, aki bocsánatot kért tőlünk? Mert ugyan szóba állnak velünk a más szemléletű írószervezetek képviselői, s 2010 tavasza óta mintha barátságosabbak lennének, hiszen „közös” ügyeinkről kell tárgyalnunk, „közös” érdekeinket kell képviselnünk. De hol van akár csak egyetlen egy olyan nyílt levél, amely megkövetne bennünket a vádak miatt, s amelyet legalább néhány tucatnyian aláírnának az akkori aláírók, levélfogalmazók, a kilépők közül? Igazi fordulatot nyilván ez jelenthetne. Mert az a történelmi tény, kedves barátaim és vitatársaim, hogy az elmúlt nyolcvan évben a népnek becézett vagy csúfolt táborra zúdított vádak nem elemezni, nem szelídíteni vagy visszavonni szokás, hanem mindegyre felújítani. S jobboldalinak, sőt szélsőjobboldalinak, antidemokratikusnak, sőt fasisztának nevezni a liberálisnak mondott demokrácia nevében.

A kulturális sokszínűség természetesen létezett az utóbbi nyolc, sőt húsz évben is, ám egyes színeket háttérbe szorítottak. Végre meg kellene becsülni a szivárvány minden színét. Csak néhány nevet említve: miként lehet nem-létezőnek tekinteni például Ágh István, Csoóri Sándor, Hubay Miklós, Jókai Anna, Kányádi Sándor, Rába György vagy Szilágyi István életművét? Miként lehet pusztán ideológiai-politikai szempontok alapján minősíteni írókat? Amikor kormányváltás van, természetes, hogy az előző kormány vezetői kikerülnek a hatalomból. A művészetekben helytelen lenne ilyenfajta személycserékre gondolni. Nem cserélgetni kell, hanem méltó rangjuknak megfelelően kezelni azokat, akik eddig félreszorultak, s ugyancsak rangjuknak, elfogadható rangjuknak megfelelően foglalkozni azokkal, akiket a politika, a divat túlságosan magasra emelt. Nem azt mondom tehát, hogy méltatlanok kapták sorozatban a díjakat, hanem azt, hogy hiteles értéksorrendet érvényesítve a kiáltó igazságtalanságokat kell orvosolni. Nagyon nehéz feladat úgy szolgáltatni igazságot, hogy közben nem ütünk másokat, hogy méltósággal viselkedünk, ám a kulturális politikának erre szükséges törekednie.

Tudomásul kellene vennünk, hogy nem csupán a kulturális politikában van szükség szemléletváltásra, hanem az irodalomtörténet- és a kritikairásban is. A nyolcvanas években teret foglaló posztmodern korszak ebbe az új évezredbe átlépve már múlttá vált a szépirodalom gyakorlatában, irodalomtörténeti ízlésterrorja viszont máig működik, s hangadó a Magyar Tudományos Akadémián, a bölcsészkarokon. Néhány éve olyan tudós és terjedelmes irodalomtörténeti kézikönyv jelent meg, amelynek harmadik kötetében 450 nagyalakú oldal jut az 1945 utáni magyar irodalom történetére. Ezeket nem kap a két háború közötti korszak tárgyalása után újabb fejezetet Déry Tibor, Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc. Egy-egy oldal jut mellékszerelőként Nagy Lászlónak, Csoóri Sándornak, Nagy Gáspárnak, annyi sem Lázár Ervinnek, Sánta Ferencnek. Legfeljebb névsorokban, utalásokban szerepel például Csukás István, Hubay Miklós, Kálnoky László, Kányádi Sándor, Orbán Ottó, Szilágyi Domokos, Szilágyi István, Vas István. Még a neve sem kapott helyet Ágh Istvánnak, Bertók Lászlónak, Jékely Zoltánnak, Jókai Annának, a novellista Szabó Istvánnak vagy Utassy Józsefnek. Lehetne más könyveket, tanulmányokat, antológiákat, szöveggyűjteményeket idézni, a lényeg az, hogy a hamis, a féloldalas kép helyett az igazit kellene felmutatnunk.

Magyarországon 1990 óta egyetlen kormánynak sem volt fontos az irodalom. Én a politikai élet szereplőit mindig azzal próbáltam meggyőzni az irodalom, a kortárs

irodalom nélkülözhetetlenségéről, hogy anyanyelvünkre utaltam. Hiszen mi, irodalmárok pontosan tudjuk azt, hogy a mai irodalomtól is függ az, hogy milyen lesz a magyar nyelv. Ha hirtelen megszűnne a kortárs irodalom, akkor e ténynek a negatív hatása már tíz-húsz év múltán érzékelhető lenne. Néhány emberöltő után pedig kikopnánk Európából. Nekem az az álmom, hogy a rendteves egy-két esztendeje után – az oktatásüggyel harmonizáló módon – olyan kulturális politika fog kibontakozni nálunk, amely a magyarság erkölcsi, szellemi, műértő képességeit fokozatosan kibontakoztatja, s ebben anyanyelvünket és irodalmát megérdemelt rangján kezeli.

Szinte a kezdet kezdetén állunk, de ügyünk nem csupán pénzkérdés. Szemléletváltásra van szükség: a helyes célok megvalósításához kellene intézmények, működésükhöz forrás. Nem szabad megelégednünk azzal, hogy az országgyűlés kulturális bizottsága foglalkozik majd időnként a művészetek, az irodalom alapvető kérdéseivel. Nem elég, hogy az államfő kiemelten fontosnak tartja anyanyelvünk ügyét. Minden képviselőnek be kellene látnia, s munkájában érvényesítenie, hogy anyanyelvünk védelemre szorul, hogy az ország polgárait nemcsak gazdagabbá és egészségesebbé, hanem műveltebbé és etikusabbá kell változtatni. Ebben nélkülözhetetlen a művészetek szerepe.

Az elmúlt időszakban, különösen az idejében többször volt alkalmam, hogy összefoglaljam, melyek az irodalmi élet, illetve ezen belül a Magyar Írószövetség legfontosabb, megoldandó gondjai. Szeretném ezeket tömören ismertetni.

1. 1990 óta mind lehetlenebb az íróársadalom szakmai és egzisztenciális helyzete. Az írás szinte csak hobbinak mutatkozik, nem pedig munkának. Van két vagy három tucat író, aki meg tud élni művészi munkájából, a többiek nagyon nehéz helyzetben vannak. Viszonylag kevesen tudnak tanárként, szerkesztőként vagy más kulturális munkaterületen elhelyezkedni. Nagyon kevés az alkotói ösztöndíj, s ezt a kérdést a Márai-program is csak enyhíteni képes.

Minden művészeti ágban kevés az állami szakmai középdió, s azok pénzösszege megalázóan alacsony. A középdiókat annak idején egy-egy új mű elismerésére hozták létre, már jó ideje azonban jelentős részben életmű-elismerések, hatvan-hetven évesek kapják vagy máig sem kapták meg. Szükség lenne olyan díjakra, amelyekből kifejezetten a pálya első felében lévő alkotók részesülhetnének. Itt azonban nem helyes az egységes korhatár, hiszen minden művészeti ágnak mások a kibontakozási sajátosságai.

Az írói nyugdíjak megalázóan alacsonyak, aki nem tagja a Digitális Irodalmi Akadémiának, az olykor a lét-

minimum határán él. Megoldatlan a fiatalabb nemzedékek majdani nyugdíjának kérdése, s mindennapos gond, hogy az írók szociális helyzetéhez képest elenyésző a segélyezési lehetőség. A legutóbbi években a MAOE segélyezési bizottsága átlag egymillió forinttal gazdálkodhatott évente, s azzal is csak decemberben.

2. 1990 után fokozatosan felbomlott irodalmunk nemzetközi kapcsolatrendszere, s a több hazai írószervezet létrejöttével, az itthoni együttműködés is megoldatlan, s ez főként a kulturális politika hatalmi szerveivel való kapcsolatban, illetve a kuratóriumokban mutatkozott meg. Mindkét terület tartós rendezésre vár.

Körütekintően szükséges rendezni és támogatni a magyar irodalom külföldi népszerűsítését, fordítását.

3. A magyar irodalom egyszerre folyóirat- és könyvkiadás-központú. Újabban egyre fontosabbá válnak az internetes változatok, megjelenik az e-book. Át kell gondolni mindegyik változatot, s megfelelő támogatásban részesíteni az irodalmi élet legfontosabb műhelyeit.

4. Az olvasóvá nevelést, az olvasó megtartását kiemelt célnak szükséges tekinteni a közművelődés egészében. Ez ügyben a média szinte teljesen feladta korábbi szerepkörét. Az országos helyzet egyre riasztóbbá válik.

Az olvasóvá nevelés szempontjából különös figyelmet szükséges fordítani a gyermek- és ifjúsági irodalom műhelyeire, azok akcióira. Hasznos lenne irodalmi folyóiratot indítani a tizenöt-húsz éves korosztály számára a klasszikus és kortárs irodalomról. Rendszeressé lehetne tenni a rendhagyó irodalomórákat, az irodalmi fesztiválokat, táborokat. Ebben az életkorban dől el, hogy ki válik rendszeresen olvasó emberré. A cél csak az lehet, hogy a felnövekvő értelmiség ne barbár szakbarbár, hanem művelt ember legyen.

5. A kortárs magyar irodalom legfontosabb fórumai a kárpát-medencei folyóiratok. Ezek viszonylag magas száma nem pénzpocsékolás, hanem a sokszínűségnek, az eleven szellemi életnek, a régiók felzárkózásának az előfeltétele. A megjelenő anyag azonban még a szakemberek számára is nehezen áttekinthető. Nagyon nagy szükség lenne havonta kiadott szemlélő folyóiraatra, amely áttekinti a teljes termést, tájékoztat róla, a legjavát újraközi. Egy tallózó folyóirat nagyban segítené a teljes pedagógustársadalmat, a felsőoktatás hallgatóit, a könyvtárosokat, az érdeklődőket. Hozzájárulna ahhoz, hogy otthonosabban érezhessék magukat a kortárs irodalomban, tágabban: a szellemi életben.

6. A Magyar Írószövetség tagjainak körében nagy figyelmet keltett az egy évvel ezelőtt indult Nagyítás című hetilap. Tény, hogy ez a fórum ennyi idő alatt csak részben tudta beváltani a hozzá fűzött reményeket, hogy kevés volt benne a szépirodalom. A működés

szüneteltetése tudtommal ideiglenes. Gondolom, egyetértünk abban, hogy szükség van az Élet és Irodalom mellett még egy hetilapra. Részben azért, mert az ÉS általában nem közli az Írószövetség tagjainak munkáit, így sokan nem is kívánunk e lapban megjelenni, amely 2004-ben a kilépési hullám fóruma volt, s amelynek a színvonala magas ugyan, ám a szellemiségével nem azonosulunk. Az egészségesebb irodalmi élethez múlhatatlanul szükség lenne két hetilapra. S ha a meglévő oly nagyon harcias, az újjászületőnek sem kellene bárányként viselkednie.

A Magyar Írószövetség előtt álló további feladatok:

Az Írószövetség épületének bérleti díját 2002-ben tíz évre kifizette a FIDESZ-kormány, ez egy év múlva lejár. 2011-ben elkerülhetetlen az általunk használt épületrész további sorsának rendezése.

El kell fogadtatnunk kettős funkcionkat, azt, hogy civil szervezet és egyúttal kárpát-medencei és fővárosi művelődési központ is vagyunk, s ez utóbbi feladat is méltó költségvetési támogatást érdemel. Ezzel összefüggésben lehetne megoldani az alkalmazottak, az elnök tisztességes bérezését, fedezni a mindenkori rezsiköltséget, az épület karbantartását, a könyvtári állományfejlesztést.

Megfelelő támogatással kiépíthető a szövetség korszerű információs rendszere, újraindítható a tájékoztató kiadvány. Internetes kapcsolattal nem rendelkező tagjaink érdekében ismét postázni kellene a havi programot.

Az Arany János Alapítvány évek óta csak formálisan létezik, mert megszüntették támogatását. Így nem tudunk ösztöndíjakat, segélyeket adni, jelképes az Arany János-díj összege. Támogatókat kell találnunk.

A politikai légkör kedvez annak, hogy az eddigieknél hatékonyabban szerepelhessünk a kulturális, az irodalmi élet fórumain.

Halaszthatatlan a nemzetközi kapcsolatok erősítése, s ez csak diplomáciai és költségvetési támogatással valósítható meg.

Tovább kell építenünk a szövetséget, figyelve az új nemzedékekre, ám nem feledkezve el az idősebb korosztályokról.

Szükséges lenne még erőteljesebben részt venni az irodalmi ismeretterjesztésben.

Végezetül az elnök munkájáról, magamról szólnék. Ugyan ifjúkorom óta részt veszek az irodalmi életben, tudatosan soha nem készültem erre a feladatra, de talán mégsem voltam, maradtam botcsinálta elnök. Mindvégig éreztem a megtiszteltetést, a feladatkör súlyát, s próbáltam helytállni. Tudom, hogy nem voltam eléggé erélyes, de amíg L. Simon László volt a titkárunk, ő levette vállamról a radikális intézkedések legtöbbször végrehajtási terhét. Tudom, hogy sok mindenkinek nem tudtam a kedvére tenni, például jelen lenni az irodalmi estjén. Nem restség volt ez. A három év és két hónap alatt kétszáz olyan rendezvényen vettem részt a Bajza utcában, az országban és a határokon túl, amelyeken feladatom volt: előadást tartottam, ülésszakot vezettem, házigazda voltam, ünnepi beszédet mondtam, köszöntöttem, gyászoltam. Körülbelül háromszáz oldalnyi írás keletkezett így. Jövőre szeretném könyvvé formálni, hogy bárki ellenőrizhesse. S ezeken túl is volt mintegy száz rendezvény, amelyen rész vettem. Értekezleteken, megbeszéléseken törekedtem arra, hogy az irodalom, s azon belül a Magyar Írószövetség érdekeit képviseljem. Esztendeje még azt reméltem, hogy 2011-re irodalmunk – feltételrendszerét, támogatását tekintve – a Kánaán kapujához érkezhessen. Ma már tudom, hogy még hosszabb út vár mindannyiunkra. Sivatagos tájon haladunk, de oázistól oázisig. S kívánom, hogy legidősebbjeink is jussanak el az édeni tájak közelébe.

Somogyi Márton: Az apokalipszis második lovasa